

УДК 316.644:316.75-053.6(497.1)"197"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.2.rak.223-242>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 2. 5. 2026.

Прихваћен/Accepted: 14. 8. 2026.

Александар Раковић

Институт за новију историју Србије

aleksandar.rakovic@inis.bg.ac.rs

ORCID: 0000-0003-3542-5386

Дугокоси младићи као тема друштвених спорова у Југославији током седамдесетих година 20. века*

АПСТРАКТ: Током седамдесетих година 20. века у Југославији је још било примера нетрпељивости према дугокосим младићима. Док су државни и партијски врх и омладинска организација са симпатијама гледали на рокенрол као вид културе младих који се не коси са социјализмом, у појединим деловима средњег друштвеног слоја било је, у складу с тим полугама моћи, кажњавања и насиља над дугокосим младићима. Посебно пада у очи да се то дешава у време златне деценије југословенског рокенрола.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, рокенрол, дуге косе, омладинска култура, социјализам, нетрпељивост.

Увод

Народна омладина Југославије је током шездесетих година 20. века прихватила рокенрол музику и пратећу културу као омладинске вредности које се не косе са социјализмом.¹ Притом, од средине шезде-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2026. години бр. 451-03-33/2026-03/200016 од 5. фебруара 2026.

1 О томе детаљно у: Александар Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956–1968. Изазов социјалистичком друштву* (Београд: Архипелаг, 2011). Видети и: Zoran Janjetović, *Od inter-*

сетих начин одевања и фризура постајали су израз „животног стила” и међусобног распознавања омладине на Западу.² У исто време на југословенским улицама појавили су се први младићи чија је дужина косе досежала рамена. Најпре је то био бит састав из Блекпула – Рокин викерс (The Rockin’ Vickers) који је у јулу 1965. наступио у Југославији.³ Ови момци из Енглеске били су атракција јер су први београдским улицама ходали дугокоси.⁴ Чланови загребачког бит састава Млади такође су 1965. пустили дуге косе,⁵ а београдске Силуете су почетком 1966. дугокосе наступале на Гитаријади у Београду. Наредних година дугокоса мода у Југославији довела је, на изванредан начин, до промене делатности берберских салона, па су бербери све чешће себе називали мушким фризерима. У београдским берберницама примећено је да се од појаве Битлса до 1972. мушка фризура продужила за два до три сантиметра.⁶

Дакле, ове револуционарне промене у мушкој моди у Југославији сасвим су биле у складу с дугокосим модним појавама на Западу, везаним за рокенрол културу – најпре у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији. Ипак постоји и посебно важна разлика. Наиме, на Западу су млади мушкарци пуштањем све дужих коса исказивали револт према конзервативним друштвима, али и често истовремено слали антиратне поруке јер су дуге косе и алтернативни начин живота били вид левичарске хипи контракултуре која је стајала насупрот кратким војним фризурама и америчкој агресији на Вијетнам.⁷

nacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991 (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011); Radina Vučetić, *Koka-kola socijalizam: amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. veka* (Beograd: Službeni glasnik, 2012).

2 Carlo Genova, „Youth Cultures and Style. Analytical Approaches and a Methodological Proposal”, *Sociologija* 2 (2019), 244.

3 „Pevaju i rade na farmi”, *Ritam*, 1. 7. 1965.

4 „Прошли поред ‘шизилишта’ и ником ништа”, *Вечерње новостии*, 5. 7. 1965.

5 „Duga kosa...”, *Arena*, 30. 7. 1965.

6 „Razvojni put kose muške”, *Mladost*, 9. 3. 1972.

7 Theodore Roszak, *Kontrakultura: razmatranja o tehnokratskom društvu i njegovoj mladenačkoj opoziciji* (Zagreb: Naprijed, 1978), 50, 54–57; Kristijana Sen-Žan-Polen, *Kontrakultura: Sjedinjene Američke Države, šezdesete godine: rađanje novih utopija* (Beograd: Clio, 1999), 5–6, 179; Herbert Marcuse, *The New Left and the 1960s* (Oxford/New York: Routledge, 2005), 85–86. О контракултури видети и: Nikola Božilović, *Izvan glavnoga toka: sociologija muzičkih potkultura* (Niš: Niški kulturni centar, 2009).

Стога су и дуге косе у Југославији, посебно после београдске Гитаријаде (1966), не без јавних полемика, стекле „право грађанства” јер су у себи могле носити миротворне поруке. С друге стране, југословенска рокенрол култура и западна хипи контракултура нису 1968. имале скоро никакав утицај на збивања током студентског протеста у Југославији којим је тражено више социјализма. У осамдесет сведочења југословенских „шездесетосмаша” поводом 40 година од студентских демонстрација само двапут је поменут рокенрол.⁸

Ипак, југословенски стручњаци примећивали су левичарски потенцијал америчке контракултуре која је била у складу с југословенском миротворном политиком. Рајко Даниловић је, за потребе Аналитичког одељења Централног комитета Савеза комуниста Србије, 1968. написао: „Најекстремнији други облик отпора и негације савременог друштва и његовог начина живота јесте хипипокрет”, а „сматра се да он може бити и да већ јесте (судећи по акцијама студентске нове левице) зачетник нових револуционарних импулса, па чак и новог револуционарног покрета”.⁹

Врло важне утиске о хипицима, на основу непосредног искуства, дао је професор др Михаило Марковић који се с њима сусретао у време док је држао предавања на америчким универзитетима. О томе је у *Илустрированој историји* у децембру 1970. објавио текст у два наставка. Марковић је закључио како је хипицима био несхватљив темпо рада њихових родитеља. Поред револта против таквог начина живота, каже Марковић, америчка омладина се разочарала у спољну политику своје земље за коју је веровала, да је до рата у Вијетнаму, увек била правична. Поред та два разлога за бунт, постојао је и трећи – технички напредак који је довео до отуђења. Стога су хипици имали потребу да се врате природи, скромном животу, искрености и дечјим радостима какви су „цвет, значка, звонце, комад егзотичне одеће, бит музика”.¹⁰

8 Ђорђе Малавразић, прир. *Шездесет осма – личне историје* (Београд: Радио Београд 2 – Службени гласник, 2008), 282, 642.

9 Историјски архив Београда, фонд Градски комитет Савеза комуниста Србије – Београд (865), фасцикла 520, Анализа „Омладинска нова левица у Европи и Америци и нека идејна кретања у вези с тим у нас”. – Аналитичко одељење Централног комитета Савеза комуниста Србије је ову анализу завршило у мају 1968. (прим. А. Р.)

10 „Склоните им се са сунца”, *Илустрирана историја*, 8. 12. 1970.

Марковић је приметио како је почетком седамдесетих било све више хипика који су сматрали да им дроге нису неопходне да би били срећни. Тиме би напуштали претходни концепт да је уживање дрога саставни део „револуције”. Када је реч о сексуалним слободама, Марковић је то оценио као „привлачну снагу покрета хипика” јер су тиме стали на супрот „протестантском пуританизму” па стога „пуритански протестантски или католички морал” види хипике као противнике које је „морао послати ђаво или комунистичка Интернационала”, као претњу која извлачи децу из традиционалних америчких породица и одводи их ка потпуно алтернативном начину живота.¹¹

Михаило Марковић је, дакле, исправно указао да је у америчком друштву (па и у осталим западним друштвима) било традиционалистичких (конзервативних) отпора према дугокосим хипицима, па и њиховом алтернативном начину живота. Стога је логично да је сличних традиционалистичких отпора карактеристичних за то време – али не истоветног идеолошког корена – било и у Југославији, иако нису диктирани из државног и партијског врха.

Наиме, када је реч о порукама с врха, службено гласило омладинске организације *Младосћ* је писало да се социјализам није венчао с кратком косом.¹² Уосталом, председник Председништва Савеза омладине Југославије Јанез Коцијанчич одобрио је да ансамбл Атељеа 212 одломак из мјузикла *Коса* одигра 24. маја 1969. пред југословенским председником Јосипом Брозом Титом, поводом Дана младости, само пет дана након београдске премијере ове хипи представе дугокосих рокера.¹³ Државни и партијски функционер Вељко Влаховић је 1974. написао за *Комунист* да дугокоса омладина има позитиван потенцијал.¹⁴ Савез омладине (од 1974. Савез социјалистичке омладине) током седамдесетих је чак наметао рокенрол као ваннаставну музичку активност у југословенским школама.¹⁵ Стога не треба да чуди што се Џон Ленон јавно дивео југословенском самоуправном социјализму.¹⁶

11 „Ми нисмо шљунак”, *Илустрована политика*, 15. 12. 1970.

12 „Kosa i socijalizam”, *Mladost*, 25. 1. 1967.

13 „Председник Тито – гост београдских омладинаца”, *Политика*, 25. 5. 1969.

14 Вељко Влаховић, *У револуционарној акцији* (Сарајево: Марксистички студијски центар ЦКСКБХ „Вељко Влаховић”, 1979), 392.

15 Александар Раковић, „Савез социјалистичке омладине Југославије и Музичка омладина Југославије у спору око рокенрола (1971–1981)”, *Токови историје* 3 (2012), 159–189.

16 Александар Раковић, „Џон Ленон, левичарски активизам и југословенски социјализам”, *Токови историје* 3 (2013), 251–265.

Али, противници рокенрол музике, као дилетантске, током седамдесетих били су Савез удружења музичких уметника Југославије и Музичка омладина Југославије.¹⁷ И на Четвртом конгресу Савеза оперско-симфонијских музичара Југославије (Сарајево, 3–4. јануар 1969) исказана је озбиљна забринутост због односа дела југословенске омладине према високој музичкој култури. Представник удружења оперско-симфонијских музичара СР Хрватске Иван Шестак је поред осталог казао: „Јадни Моцарт, јадни Бах! Да су носили бит фризуру још данас би остали актуелни код споменутих галамџија.”¹⁸

Поред високообразованих музичких уметника који су се бавили класичном музиком, опером и балетом, показивало се да је и у средњем слоју (наставници у школама, руководиоци у радним организацијама, милицијски службеници) било и током седамдесетих видљивих отпора према рокенрол култури. Но, док је код музичких уметника тежиште стављано на омаловажавање рокенрола као музичког израза, код средњег слоја, па и даље по дубини, видљивије су биле антипатије према негативним друштвеним појавама које су приписиване рокенролу. Постојала су три наводна разлога за то: 1) повезивање дугокосих младића с наркоманијом; 2) став о дугој коси као непристојној појави; 3) стереотип о визуелној сличности дугокосих младића с четницима.

Повезивање дугокосих младића с наркоманијом

Југословенска штампа је често писала о повезаности хипика са наркоманијом. Ипак, млади следбеници рокенрол културе у Југославији били су веома бројни, извесно су се могли мерити у стотинама хиљада (што је 1977. показао и концерт Бијелог дугмета код Хајдучке чесме у Београду), и вишеструко су премашивали бројке које су указивале на број рокера који су користили дрогу. Међутим, поједини лекари наглашавали су управо спону с наркоманијом. Ево неколико примера.

17 Видети: Раковић, „Савез социјалистичке омладине Југославије и Музичка омладина Југославије у спору око рокенрола (1971–1981)”, 159–189.

18 Архив Југославије, Савез удружења оркестарских уметника Југославије (400), фасцикла 4, Стенографске белешке Четвртог конгреса Савеза оперско-симфонијских музичара Југославије, 3–4. 1. 1969.

Неуропсихијатар др Јован Букелић писао је у фебруару 1970. да се у Југославији формирају „клубови наркомана”, а у негативном смислу указао је на хипике који су се масовно, чак и наги, окупљали у Дубровнику или на Тргу републике у Београду. Букелић је схватао да су млади незадовољни светом, али је упозорио да га „лакомислено мењају за ирелални свет халуцинација и мисаоног хаоса, у који их немилосрдно баца токсична моћ дроге”.¹⁹

У Београду је 1971. објављен зборник научних радова *Наркоманије младих* у ком је неуропсихијатар др Љубомир Ерић о утицају дрога на уметничко стваралаштво написао: „Интересантно је констатовати да проблем наркоманије и уметничког стваралаштва постоји и у наших младића и девојака. Ни наша социокултурна средина није имуна од утицаја свих врста, па ни овог. Веома брзо се новитети западног света појављују у нашој средини. Дуге косе, немарно одевање, бит-музика – све је то импортовано и све се то релативно добро прима на нашем тлу код извесног дела младих.”²⁰

НИН је писао како је већ 1971. било јасно да ће наркоманија надживети хипи покрет и остати након њега. Старосна доб југословенских наркомана била је између 18 и 25 година, али померала се наниже. Наркомана и наркоманки било је подједнако. Средњошколци који су се упуштали у наркоманију напуштали би школе, а студенти који су користили дрогу занемарили би студије. Према Букелићу, употреба дрога доводила је до попуштања моралних кочница које су водиле ка проституцији и криминалу.²¹ На пример, у Београду је током једног месеца обијено шест апотека из којих су украдене веће количине опијума.²²

Према подацима Југословенског савеза против алкохолизма и наркоманије, почетком седамдесетих на главној мети трговаца дрогом били су Београд, Загреб, Скопље, Ријека, Сарајево, Љубљана и још неки градови, а у Југославији је 1971. било око 10.000 наркомана. Секретаријат за унутрашње послове у Београду процењивао је да у главном граду има

19 „Droga, opasna glad mladih”, *Mladost*, 5. 2. 1970.

20 Љубомир Ерић, „Narkomanija i umetničko stvaralaštvo”, у *Narkomanije mladih*, уредник Душан Маletic (Београд: BIGZ, 1971), 196.

21 „Боравак у паклу”, *НИН*, 25. 7. 1971.

22 „Побуна или самоубиство”, *НИН*, 8. 2. 1970.

око 2000 наркомана. Наркоманији су били склони они с хипи изгледом, али је било и оних који нису били „ексцентрично обучени”. Према закону, милиција је могла само да делује против оних који продају дрогу, а не против оних који је купују и користе.²³

Неуропсихијатар др Стеван Петровић са Војномедицинске академије изнео је 1974. у јавност да би психијатријске болнице за неколико дана биле пуне зависника наркомана у тешкој кризи ако би југословенска милиција успела да пресече канале доласка дроге у Југославију. Тиме, каже тај лекар, по болницама у Београду не би било места да се смести чак две хиљаде зависника од дроге. Међутим, у београдским болницама било је доскоро само шест кревета за наркомане, пре отварања одељења за наркомане у психијатријској болници у Ковину и одељења за наркомане у болници Централног затвора у Београду.²⁴

Било је и оваквих јавних ограђивања. Дугокоси загребачки фотограф Жељко Јерман је јавно исказао какав је он хипик: „Хипик? Можда, само зависи што се под тим разумијева. Ако је хипик онај који воли људе, који никад против другог не употребљава силу, који не допушта да из њега избије примитивни нагон, – онда сам ја хипик. Али нисам и никад не бих могао бити онај прљавко и подеранко који се вуцара по свијету и који прави штету другим људима.”²⁵

Иако је у југословенској јавности било знатно више информација о позитивним странама рокенрола, па и идеолошким аспектима хипи контракултуре оличеним у новомарксизму и новој левици на Западу²⁶ – ипак су негативне појаве рокенрола оставиле утисак у неким слојевима становништва, макар и кроз осећај одбојности.

Слав о дујој коси као нейрисијојној јојави: кажњавање и насиље

Стога не треба да чуди што је у првој половини седамдесетих у Југославији, у школама и радним организацијама, било упозоравања,

23 „Наркомани шетају Београдом”, *Радио ТВ ревија*, 7. 1. 1972.

24 „Ухапсите ми сина!”, *НИН*, 29. 9. 1974.

25 „Hipik sa zanatskom firmom”, *Plavi vjesnik*, 11. 5. 1970.

26 Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956–1968*, 533–579; Александар Раковић, „Мјузикл Коса у Атељеу 212 (1969–1973)”, *Токови историје* 2 (2017), 85–114; Александар Раковић, „Рок опера Исус Христос суперстар у Атељеу 212 (1972–1973)”, *Токови историје* 2 (2018), 177–197.

присилних шишања, кажњавања, дискриминације и насиља над дугокосим младићима. У насиљу над дугокосима су учествовали и службеници милиције.

У Техничкој школи у Задру радио је „хипи професор“ Вице Профаца, с дугом косом и брадом. Предавао је историју и политичку економију. Важио је за једног од најбољих наставника у школи. Упркос томе, задарска средина није прихватала такав изглед и била је склона оговарању. Наставно веће школе је прво тражило од њега да се ошиша и обрије, а Профаца је то одбио. Резултати које је Профаца до 1969. остваривао у раду, одузели су аргументе осталим колегама које су на крају прихватиле његов изглед.²⁷

Предраг Живанчевић је 1970. писао у *Младосћии* о једном случају у општини Стара Пазова, где је дугокоси друштвено-политички радник изабран за секретара месне организације Савеза комуниста. Ипак, чим је изабран на ту дужност, младић се ошишао. Живанчевић се питао да ли је младић био свестан да дуга коса није пожељна на некој дужности у Савезу комуниста или му је сугерисано да дуга коса није пожељна упркос декларативном залагању за подмлађивање партије.²⁸

Корнелије Ковач је посведочио да је београдски таксиста, по повратку Корни групе са Загребачког фестивала 1970, одбио да их вози са железничке станице речима: „Када се ошишате онда се јавите.”²⁹

Драган Шумоња, син генерал-пуковника Милоша Шумоње, помоћника државног секретара за народну одбрану, имао је 22 године и студирао је економију. Новинари *Младосћии* су га посетили у стану на Сењаку где је живео с родитељима и о њему записали: „Дочекао нас је црнокоси, мршави момак у избледелим фармеркама и карираној кошуљи и увео у своју собу. Одмах су нам пале у очи излепљене слике филмских глумаца и лепих жена, од којих је најупадљивија била она из филма ‘Јахачи у седлу’.” Шумоња је казао: „У почетку ‘историјске’ дуге косе коју сам и ја носио, у школи су говорили – лако је њему да носи дугу косу кад је Шумоњин син – не знајући какве сам муке имао код куће, баш због тога.”³⁰

27 „Hipi profesor”, *Plavi vjesnik*, 1. 12. 1969.

28 „Kosa”, *Mladost*, 4. 6. 1970.

29 „Дошла ера Корнелија”, *Илустрована политика*, 12. 5. 1970.

30 „U novine samo svojom zaslugom”, *Mladost*, 14. 9. 1972.

За разлику од Шумоње, Вељко Вукмановић, млађи син Светозара Вукмановића Темпа, одбио је да говори за *Младост* о приватном животу и односу са оцем. Вељко је 1972. носио браду и веома дугу косу која је увелико падала на горњи део леђа, одевао се као сваки други хипик са Запада.³¹

У неким школама су прописиване оптималне дужине косе, а младићима који то нису прихватили изрицане су казне, па чак и истеривање из школе. Било је примера да директори школа почетком септембра доводе локалне фризере како би у холу школа шишали ученике. Даље, дугокосим радницима није дозвољаван улаз у неке фабрике. У неким туристичким средиштима било је организованих напада на дугокосе младиће и насилног шишања. Студенти су скраћивали косе када су полагали испите код професора за које се знало да су против те нове омладинске моде. Неколико ученика Дванаесте београдске гимназије, када им је наређено да морају да се ошишају, обријали су главе у знак протеста.³²

У Бањалуци је 1970. било инцидентна усмерених против дугокосих младића и девојака у мини-сукњама. Директор општег сектора у фабрици „Руди Чајавец” Јосиф Ракић забранио је младићима с дугим косама и брадама и девојкама у мини-сукњама да долазе на посао. Ракић је наредио да се мушкарци морају ошишати накратко, а имати и кратке браде, а да девојке морају имати сукње „тачно до половине кољена” јер су мини-сукње неморалне, макси-сукње су такође одударале, а забранио је и ношење уских панталона. Градска конференција Савеза омладине Бањалуке иступила је против Ракићеве одлуке, која се односила и на чланове омладинске организације, па чак и на млађе чланове Савеза комуниста чија мода у „Чајавцу” није била по Ракићевој вољи. У Градском комитету Савеза комуниста Бањалуке сматрали су да је Ракићева одлука за осуду. После десетак дана натезања, свим запосленима је било дозвољено да изгледају како год хоће и да тако долазе на посао. У Градском комитету казали су да је Ракићево понашање било „паланачки манир”, а „против таквих појава морамо се борити”.³³

Директори Школе ученика у привреди и Економске школе у Задру забранили су дугокосим младићима да у другом полугодишту школ-

31 Исто.

32 „Neravnotežni rat”, *Mladost*, 18. 3. 1971.

33 „Čupavcima ulaz zabranjen”, *Plavi vjesnik*, 10. 8. 1970.

ске 1970/71. долазе на наставу. Већина младића се ошишала, али је двадесетак њих то одбило и удаљено је са часова. Иако се омладинска организација умешала на страни истераних ученика, директори нису хтели да попусте.³⁴

Ђаци Девете београдске гимназије су 1971. протестовали против одлуке наставничког већа да се младићима забрани ношење дугих коса „а не да подсећају на елементе из другог светског рата”. Потом је, међутим, уследила и одлука да девојке морају да имају уредне и кратке нокте, „а не канце”. С друге стране, у Математичкој гимназији наставници нису имали ништа против дугих коса. Било је неких школа у којима је ђацима забрањивано да носе фармерке.³⁵

Васил Чипов, директор гимназије „Јосип Броз Тито” у Скопљу ишао је у марту 1971. од одељења до одељења и усмено наредио свим дугокосим младићима да се ошишају. Уредна коса била је у складу са статутом школе, а наводно је око 20% младића у скопској гимназији пустило дугу косу. Насупрот томе, чак триста ђака те школе потписало је петицију којом је од директора тражено да одустане од својих намера. Школска конференција Савеза омладине одржала је састанак у коме је заузет став да „дужина косе може бити неодређена, али да она притом мора бити уредна”. *Младоси* је подржала дугокосе младиће из скопске гимназије и поручила им је да је време на њиховој страни.³⁶

Младоси је у октобру 1972. упозорила на јавну хистерију против дугокосих момака. Указала је на случај једног града у Црној Гори где је младићима с дугом косом забрањен улаз у предузећа, а да је било захтева да се донесе закон којим би били ограничени дужина косе и браде. У исто време у Завидовићима полиција је на силу ошишала тридесетак дугокосих младића. *Вечерње новоси* су писале да је шеф милиције у Завидовићима добијао телеграме подршке из читаве Југославије, а у неким је тражено да се акција прошири и на друге средине. *Младоси* је дугокосим младићима сугерисала да буду на опрезу ако живе у срединама где се одвија овакво насиље.³⁷

34 „Dugokosi – na ulicu!”, *Plavi vjesnik*, 15. 3. 1971.

35 „Коса или знање питање је сад!”, *Илустрирована јолићика*, 11. 5. 1971.

36 „Galama oko šišanja”, *Mladost*, 15. 4. 1971.

37 „Zakon ili makaze”, *Mladost*, 3. 2. 1972.

Један случај шишања догодио се у Ражњу 1972, када су милиционери натерали двојицу дугокосих да један другог ошишају. Милиционери су осуђени на суду, а кажњени су и дисциплински.³⁸

У септембру 1972. и ваљевски „Крушик” приморавао је дугокосе раднике да се ошишају јер им је било забрањено да улазе у фабрику. На удару је било око двеста дугокосих радника „Крушика”, према упутству директора сектора за опште послове Мирољуба Мићовића. Омладинска организација у „Крушику” није стала на страну дугокосих радника, али јесу председник Општинског синдикалног већа Милан Вићентић и председник Управног одбора „Крушика” Слободан Милосављевић. Догађај у „Крушику” није био изненађење јер је милиција месец дана раније ошишала око стотинак младих Ваљеваца, под изговором да њихов тренутни изглед не одговара изгледу на фотографији с личне карте. О томе да је реч само о изговору сведочи и то да су једног младића ошишали иако је његова фотографија на личној карти одговарала тренутном стању, а да другом младићу нису дозволили да промени личну карту у складу с новим „личним описом” односно дугом косом.³⁹

У Средњошколском центру „Милорад Влачић” у Власеници професори су 1975. истеривали дугокосе ученике с часова и слали их на шишање. Истеграни ученици би за тај дан добијали неоправдане изостанке. Ђаци су се жалили да их професори због дуге косе третирају као уличаре. Читав колектив био је против дугокосих ученика. Ђаке није подржао ни председник Општинске конференције Савеза социјалистичке омладине Власенице Божо Милић.⁴⁰

Уочавамо, дакле, да је кажњавања и малтретирања дугокосих младића у првој половини седамдесетих било и у Београду и другим урбаним центрима Југославије. То су спроводиле установе у којима су за то постојале полуге моћи и појединци који су тиме располагали.

*Партизанска мода и дуја коса (и наводни неусијех камишање збој
стиреотипија о визуелној сличности дугокосих младића с четињцима)*

Председник Југославије Јосип Броз Тито је у октобру 1972. пред Трећу конференцију Савеза комуниста Југославије у интервјуу *Вјеснику*

38 „Дугокоси на нишану”, *НИН*, 29. 10. 1972.

39 „Косу скрати ил’ се врати”, *Радио ТВ ревија*, 22. 9. 1972.

40 „Kome smetaju dugokosi?”, *Naši dani*, 19. 12. 1975.

казао да је против помодног одевања младих у униформе америчке војске на којима се притом налазе и њихове командантске ознаке. Тито је о томе рекао: „То се не би смјело допустити” јер „то је фаворизирање једне империјалистичке армије која руши и убија хиљаде и хиљаде људи у Вијетнаму. То су ознаке тих војника, и онај који их носи значи да се с тим слаже. То морамо апсолутно забранити. То треба да виде и партијске организације и централни комитет” јер то јесте детаљ „али детаљ који запрепашћује”. Притом, каже Тито, „такве ствари пролазе мимо нас, догађају се пред очима комуниста и партијских форума, који су одговорни што то не спречавају. Умјесто да се над тим згража, на то се гледа као на споредну ствар.”⁴¹

Наиме, било је појава да југословенски омладинци, по узору на западну антиратну омладину, носе униформе америчке војске које су у комбинацији с дугим косама, најдречавијим бојама и шареном одећом служиле као контракултура империјализму. У Сједињеним Америчким Државама један од носилаца таквог израза био је гитариста Џими Хендрикс (1942–1970), који је у знак антиратног протеста носио дугу косу, шарене мараме око главе и излизане униформе америчке војске.⁴² Ипак, било је и оних који су америчке униформе прихватили као модни тренд.

Након што је Тито скренуо пажњу на то да у Југославији постоји мода ношења америчких униформи, *Младосћ* је у октобру 1972. анализира ову појаву. С тим у вези, појаснила је *Младосћ*, „куриозитета ради поменимо да је ту моду на фестивалу у Пули 1971. лансирао и син тада једног од наших највиших руководица”. Те униформе носили су и неки водитељи радио-емисија и они који су имали новца да путују до Италије, а таква гардероба која је стизала из иностранства била је скупа за оне с плићим џепом. Када су шверцери видели да та мода има прођу, поред фармерки почели су униформе да доносе из иностранства.⁴³ Најчешће је та гардероба стизала из Трста,⁴⁴ затим се појавила и у комисионима,⁴⁵ а кат-

41 „Tito: Jedinstvenija omladinska organizacija”, *Mladost*, 12. 10. 1972.

42 „Džimi Hendriks večiti maloletnik”, *Mladost*, 28. 9. 1967.

43 „Manekeni agresorske armije”, *Mladost*, 19. 10. 1972.

44 „Мода у униформи”, *НИН*, 21. 1. 1973.

45 „Manekeni agresorske armije”

кад се могла купити и у другим продавницама.⁴⁶ Међутим, нагласила је *Младосћ*, мода ношења америчких униформи није узела великог маха у Југославији.⁴⁷

Када је намирисана добра зарада, сплитска „Југопластика” почела је да производи ветровке на које је лепљен натпис „Marine Corps Commandos”. Сличне униформе почео је да производи „Рудник” из Горњег Милановца, а у те униформе налик америчким били су одевени неки учесници „Песме лета” 1972. Притом, постојало је уверење да ти који су носили или производили униформе „агресорске армије” нису имали појма о каквој поруци може бити речи. После Титовог интервјуа *Вјеснику* те униформе произведене у Југославији су повучене из продаје, а оне увезене из иностранства нестале су са раfoва комисиона.⁴⁸

О овој теми требало је да се разговара и у Председништву Савеза омладине Југославије уз учешће Социјалистичког савеза, Савеза синдиката, Савеза удружења бораца, Савеза резервних војних старешина и представника конференције.⁴⁹ Редитељ Дејан Ђурковић дошао је на идеју да би као одговор у Југославији требало лансирати партизанску моду, па се тог модног посла прихватио београдски „Клуз”.⁵⁰ Креаторке ових дезена биле су Загорка Стојановић и Ана Марија Цар.⁵¹ Стојановићева је о њиховим креацијама казала: „Највећи проблем био је у томе што смо желели да створимо савремену моду по узору на партизане а они, до 1945. нису имали униформу. Носило се оно што се имало – и цивилно одело и немачки шињел и енглеска блуза.”⁵²

Штампа је у октобру 1972. почела промотивну кампању под насловом „Лепо стоји партизанска блуза”, а *Младосћ* ју је подржала 12. октобра 1972. објавом на насловној страни.⁵³ Свечана академија поводом 29. новембра 1972. коју је организовао Централни комитет Савеза омладине Југославије одржана је управо под називом „Лепо стоји партизан-

46 „Мода у униформи”

47 „Manekeni agresorske armije”

48 Исто.

49 Исто.

50 „Мода у униформи”

51 „Leпо stoji partizanska bluza”, *Mladost*, 30. 11. 1972.

52 „Мода у униформи”

53 *Mladost*, 12. 10. 1972.

ска блуза”.⁵⁴ У склопу академије одржана је музичко-модна ревија,⁵⁵ на којој је представљено првих педесет модела партизанске моде у савременом стилу.⁵⁶ Потом су у изложима „Клузове” продавнице у Београду биле изложене лутке обучене у плаве мундире и доламе, беле и црвене шињеле, титовке и генералске униформе. У децембру 1972. зимски пробни контингент партизанске моде разграбљен је. Стога је „Клуз” припремао нову партизанску колекцију за пролеће-лето 1973.⁵⁷

Музичку пратњу овом догађају дао је кантаутор Борис Бизетић. Он је у мају 1972. већ објавио песму „Понос је мријет да други живе” и сматран је „претечом партизанског стила”. Стога је Бизетић за музичко-модну ревију направио дванаест нових аранжмана народних партизанских песама и две нове песме које су инспирисане борбом партизана. Блејзер који је Бизетић носио имао је на себи партизанске ознаке.⁵⁸

Упркос овој кампањи и лансирању тог модног тренда, део јавности сматрао је неприхватљивим да партизанске униформе носи дугокоса југословенска омладина. Наиме, неки су дугокосе омладинце у партизанским модним униформама злонамерно протумачили као „четнике у партизанским породицама”. На крају, *НИН* је 1976. писао да је акција „Лепо стоји партизанска блуза” била неуспешна.⁵⁹ Ово је истоветно звучало као оптужба наставничког већа Девете београдске гимназије из 1971. да ученици који носе дуге косе „подсећају на елементе из другог светског рата”.⁶⁰

С друге стране, бригадирске униформе и дуге косе нису виђене као проблем. На радној акцији „Морава 72” деловала је и бригада Радио Београда „Најбољи другови”, позната и као „Поп бригада”: „Педесетак девојака и младића из разних крајева наше земље желели су да покажу да могу да буду одлични радници и поред тога што носе дугу косу, воле модерну одећу и поп музику.”⁶¹ Штампана омладинске организације је

54 „Мода у униформи”

55 „Лепо стоји partizanska bluza”

56 „Мода у униформи”

57 Исто.

58 „Лепо стоји partizanska bluza”

59 „Без улепшавања”, *НИН*, 4. 7. 1976.

„Коса или знање питање је сад!”, *Илустрирована јолићка*, 11. 5. 1971.

61 „Поп бригада”, *Илустрирована јолићка*, 29. 8. 1972.

афирмисала рад чланова групе Бијело дугме на Савезној омладинској радној акцији „Козара 76”. Дугокоси чланови Бијелог дугмета фотографисани су у бригадирским униформама и са алатима за рад.⁶²

Дакле, иако је партизански модни стил покренут из идеолошких разлога да би се спречио утицај америчке војне моде, неуспех нове партизанске моде макар делом је тумачен кроз неподношљиво сећање на дугокоса униформисана лица из Другог светског рата – четнике. Такве примедбе нису стављане на терет дугокосим бригадирима.

Закључак

Подозрење према младићима с дугим косама, па и насиље над њима, догађало се у исто време док је дугокоси састав Корни група кроз рок-пому 1941. (1971) и песму „Иво Лола” (1973) славио борбу партизана и социјалистичку револуцију, и док су Горан Бреговић и Жељко Бебек, носиоци дугокосог састава Бијело дугме, 1974. јавно истицали да су чланови Савеза комуниста.⁶³ За дочек 1976. године Бијело дугме је наступило пред Титом на новогодишњој забави која је организована за југословенског председника.⁶⁴ Седамдесете су биле златна деценија југословенског рокенрола, како због броја и значаја састава, тако и због посебног друштвеног феномена групе Бијело дугме и њиховог „Југословенског Вудстока” – концерта код Хајдучке чесме у Београду (1977).⁶⁵

То сведочи о противречностима у југословенском друштву током седамдесетих и несагласју с порукама које су долазиле с највиших инстанци. Неспоразуми с дугокосим младићима нису потицали од врха државе, партије или омладинске организације, већ су долазили од средњег друштвеног слоја оличеног у наставничком кадру по школама, руководиоцима радних организација, као и неким припадницима милиције. На сличан начин средњи слој се побунио против Београдске гитариаде (1966), док су државни и партијски врх, као и омладинска организа-

62 „Zvuci našeg podneblja”, *Naši dani*, 15. 6. 1978.

63 „Hit 74 – super-spektakl muzičkih super-starova”, *Džuboks*, 1. 1. 1975.

64 „Bijelo dugme gost Naših dana”, *Naši dani*, 9. 1. 1976.

65 Aleksandar Raković, „Bijelo dugme Concert in Hajdučka česma in Belgrade (1977): Social Event of the Utmost Importance and Recognition of a Unique Phenomenon”, *Tokovi istorije* 3 (2015), 107–133.

ција, и тада показивали разумевање за рокенрол као нову омладинску вредност.⁶⁶

Чини се да је највише нетрпељивости потицало од аверзије према рушењу дотадашњег традиционалног морала које је са собом носила дуга коса. Бојазан од наркоманије и асоцијација на четништво могли су бити коришћени као додатни аргументи да се оспори право младићима да носе дуге косе.

На крају, дугокоса мода у Југославији ишла је укорак с том истом модом на Западу. Када је реч о социјалистичким државама, само је мађарски пример сличан југословенском. За разлику од Југославије и Мађарске, у другим европским социјалистичким државама хипи израз или није био радо виђен или је био потпуно неприхватљив. Притом, у Пољској и Чехословачкој је средином шездесетих рокенрол био популаран, али је хипи контракултура на Западу довела до тога да тамошњи државни и партијски врх с нелагодом гледају на политички потенцијал дугокосих рокера. У Чехословачкој се то посебно уочава после Прашког пролећа (1968).⁶⁷

Од 1977. с развојем југословенског панка⁶⁸ (и потом новог таласа), дуге косе више нису биле нужно обележје рокера. Новосадски панк састав Пекиншка патка певао је „Боље да носим кратку косу” (1980). И чланови Бијелог дугмета су се ошишали на кратко. Ипак, Бајагина песма „Пустите ме друже” из 1984. показује да је и у тој деценији због дужине косе каткад било проблема с припадницима милиције: „Је ли чупавац, јеси ли ти нормалан? Знаш ли које је доба ноћи? Ко те пушта с таквом косом? Сад ћеш лепо с нама поћи.”

Резиме

На основу југословенске омладинске, политичке, забавне и музичке штампе која је излазила током седамдесетих година 20. века, уочавају се несагласја у друштву према младићима који су носили дуге косе.

66 Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956–1968*, 483.

67 Исто, 581–592.

68 Barry Philips, *U potrazi za Titovim punkerima. Na putu kroz zemlju koja više ne postoji* (Zagreb: Rockmark, 2024), 306–310.

Посебно је на страну дугокосих младића стала *Младосћ*, службено гласило Савеза омладине Југославије (од новембра 1974. службено гласило Савеза социјалистичке омладине Југославије). Државни и партијски врх су такође подржавали нове омладинске вредности које се нису косиле са социјализмом. У том смислу дуга коса није схватана као проблем.

Ипак, поједини средњи друштвени слојеви који су на свом нивоу имали полуге моћи, негативно су гледали на дугокосе младиће. Стога су према дугокосим мушкарцима примењивали казне и силу, како у административном (бирокупатском) тако и у физичком смислу. Оправдање за такво насиље налазили су у повезивању дугих коса с дрогом, неморалом и непристојношћу, а на крају и са асоцијацијом на идеолошке и војне непријатеље – дугокосе четнике.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije. Fond 400, Savez udruženja orkestarskih umetnika Jugoslavije.
- Istorijski arhiv Beograda, Fond 865, Gradski komitet Saveza komunista Srbije – Beograd.

Штампа – Newspapers

- *Arena* (1965)
- *Džuboks* (1975)
- *Večernje novosti* (1965) (Cyrillic)
- *Ilustrovana politika* (1970–1972) (Cyrillic)
- *Mladost* (1967, 1970–1972)
- *Naši dani* (1975, 1976, 1978)
- *NIN* (1970–1974, 1976) (Cyrillic)
- *Radio TV revija* (1972) (Cyrillic)
- *Plavi vjesnik* (1969–1971)
- *Politika* (1969) (Cyrillic)
- *Ritam* (1965)

Литература – Secondary works

- Božilović, Nikola. *Izvan glavnoga toka: sociologija muzičkih potkultura*. Niš: Niški kulturni centar, 2009.

- Genova, Carlo. „Youth Cultures and Style. Analytical Approaches and a Methodological Proposal”, *Sociologija*, 2 (2019), 241–258.
- Erić, Ljubomir. „Narkomanija i umetničko stvaralaštvo”. U *Narkomanije mladih*, urednik Dušan Maletić 181–197., Beograd: BIGZ, 1971.
- Janjetović, Zoran. *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011.
- Malavrazić, Đorđe, prir. *Šezdeset osma – lične istorije*, Beograd: Radio Beograd 2 – Službeni glasnik, 2008.
- Marcuse, Herbert. *The New Left and the 1960s*. Oxford/New York: Routledge: 2005.
- Philips, Barry. *U potrazi za Titovim punkerima. Na putu kroz zemlju koja više ne postoji*, Zagreb: Rockmark, 2024.
- Raković, Aleksandar. *Rokenrol u Jugoslaviji 1956–1968. Izazov socijalističkom društvu*. Beograd: Arhipelag, 2011. (Cyrillic)
- Raković, Aleksandar. „Savez socijalističke omladine Jugoslavije i Muzička omladina Jugoslavije u sporu oko rokenrola (1971–1981)”. *Tokovi istorije* 3 (2012), 159–189. (Cyrillic)
- Raković, Aleksandar. „Džon Lenon, levičarski aktivizam i jugoslovenski socijalizam”. *Tokovi istorije* 3 (2013), 251–265. (Cyrillic)
- Raković, Aleksandar. „Bijelo dugme Concert in Hajdučka česma in Belgrade (1977): Social Event of the Utmost Importance and Recognition of a Unique Phenomenon”. *Tokovi istorije* 3 (2015), 107–133. DOI:10.31212/tokovi.2015.3.rak.107-133
- Raković, Aleksandar. „Mjuzikl Kosa u Ateljeu 212 (1969–1973)”. *Tokovi istorije* 2 (2017), 85–114. (Cyrillic) DOI:10.31212/tokovi.2017.2.rak.85-114
- Raković, Aleksandar. „Rok opera Isus Hristos superstar u Ateljeu 212 (1972–1973)”. *Tokovi istorije* 2 (2018), 177–197. (Cyrillic) DOI:10.31212/tokovi.2018.2.rak.177-197
- Roszak, Theodore. *Kontrakultura: razmatranja o tehnokratskom društvu i njegovoj mladenačkoj opoziciji*. Zagreb: Naprijed, 1978.
- Sen-Žan-Polen, Kristijana. *Kontrakultura: Sjedinjene Američke Države, šezdesete godine: rađanje novih utopija*. Beograd: Clio, 1999.
- Vlahović, Veljko. *U revolucionarnoj akciji*. Sarajevo: Marksistički studijski centar CKSKBIH „Veljko Vlahović“, 1979.
- Vučetić, Radina. *Koka-kola socijalizam: amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. veka*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.

SUMMARY

Aleksandar Raković

Long-Haired Young Men as a Topic of Social Disputes in Yugoslavia during the 1970s

ABSTRACT: During the 1970s, instances of intolerance toward young men with long hair persisted in Yugoslavia. While the state and party leadership and youth organization viewed rock and roll with sympathy, as a form of youth culture that did not conflict with socialism, certain segments of the middle class, acting in accordance with these power structures, resorted to punishment and violence against long-haired young men. It is especially striking that this unfolded during the golden decade of Yugoslav rock and roll.

KEYWORDS: Yugoslavia, rock and roll, long hair, youth culture, socialism, intolerance.

Suspicion of young men with long hair, and even violence against them, unfolded at the same time as the long-haired band Kornjaci celebrated the struggle of the Partisans and the socialist revolution through the rock poem *1941* (1971) and the song “Ivo Lola” (1973), and while Goran Bregović and Željko Bebek, the leaders of the long-haired band Bijelo Dugme, publicly stated in 1974 that they were members of the League of Communists. To celebrate 1976, Bijelo Dugme performed in front of Josip Broz Tito at a New Year’s party organized for the Yugoslav president.

The 1970s represented the pinnacle of Yugoslav rock and roll, not only in terms of the sheer number and significance of its bands, but also given the singular social phenomenon of the group Bijelo Dugme and their “Yugoslav Woodstock” – a landmark concert held at the Hajdučka česma in Belgrade (1977).

These events highlight the contradictions in Yugoslav society during the 1970s and the disconnect with the messages coming from the highest authorities. Opposition to long-haired young men did not originate from the top

of the state, the party or the youth organization, but rather from the middle class, embodied in the teaching staff in schools, the leaders of labor organizations, as well as some members of the militia (police). In a similar way, the middle class rebelled against the Belgrade Guitar Festival (1966), while the state and party leadership, as well as the youth organization, even then showed understanding for rock and roll as an emergent youth value.

It seems that most of the intolerance stemmed from an aversion to the subversion of the patriarchal morality that long hair brought with it. Fear of drug addiction and associations with the Second World War Chetniks could have been used as additional arguments to deny young men the right to wear long hair.

From 1977 onward, with the emergence of Yugoslav punk (and subsequently new wave), long hair was no longer a necessary attribute of rockers. The Novi Sad punk band Pekinška patka sang "Bolje da nosim kratku kosu" (I'd rather wear short hair) in 1980. Members of Bijelo Dugme also adopted shorter cuts. However, Bajaga's song "Pustite me druže" from 1984 shows that even in that decade, there were sometimes problems with the police over hair length.